

РОЗДІЛ II

Економічна і соціальна географія

УДК 911.3

Олександр Гладкий

Ієрархія, функції та структура міст

Розглянуто особливості формування міст різного ієрархічного рівня. Запропоновано функціонально-комунікаційну модель великого міста. Розглянуто генезис, спеціалізацію і господарське значення міст, на основі яких проведено їх класифікацію. Проаналізовано основні риси та властивості міст. Виділено основні пояси господарської спеціалізації великого міста: історичне ядро, центральну зону, периферійну зону та лісопарковий пояс. Розкрито їх внутрішню структуру та основні господарські функції.

Ключові слова: міста, функції міст, територіальна структура міст, функціонально-комунікаційна модель, пояси і сектори міст.

Постановка наукової проблеми та її значення. Міста унікальні й неповторні. За умови правильної господарської організації й екологічної безпечності вони створюють високоякісні умови життя для людей, максимально сприяючи всебічному розвитку особистості, її талантів, можливостей, внутрішнього потенціалу та намірів. Міста забезпечують людям підвищену комфортабельність умов проживання, високий рівень обслуговування, сприяють глобалізації та інтернаціоналізації світу. Міста крокують у майбутнє твердо і впевнено. Можна без перебільшення стверджувати, що в найближчому майбутньому розвиток цивілізації і прогрес людства залежатиме від темпів та напрямку тих процесів, що проходять у містах. Саме тому дуже важливо досліджувати їх розвиток і поступальний рух, формування основних функцій і територіальних структур, особливостей виникнення і поширення ієрархічних надміських систем розселення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченню ієрархії, функцій та структури міст присвячені праці багатьох учених. Зокрема, теоретичне обґрунтування функціо-нального розвитку міст здійснено в працях Г. М. Лаппо, Ю. Л. Пивоварова, Є. Н. Перцика, О. І. Драпиковського, Ю. І. Пітюренка та ін. Ієрархія та територіальна структура міст проаналізовані в роботах С. О. Ковальова, М. О. Слуки, В. М. Пересекіна, а функціонально-комунікаційна модель – у працях Т. Деелстри (Т. Deelstra).

Мета і завдання статті. Комплексних досліджень суспільно-географічної сутності міських поселень, їх ієрархії, функцій і структури ще не було здійснено. Тому **метою** цього дослідження є аналіз особливостей формування структури і функцій міст, а **завдання** полягають у дослідженні функціонально-комунікаційної моделі великого міста, його генези, спеціалізації і господарського значення, визначенні основних рис та властивостей міст, поясів їх господарської спеціалізації та провідних господарських функцій.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Комплекс функцій великих, розвинених міст можна поділити на три співіснуючі та взаємопов'язані сфери: економічну (виробничу), соціальну (невиробничу) та природну (екологічну) (рис. 1). Основою функціонування економічної сфери є насамперед власне виробництво матеріальних і духовних благ, матеріально-технічне й енергопостачання, інноваційна діяльність, інженерне облаштування, комбінування та кооперування. Соціальна сфера виробляє духовні блага на основі високорозвиненого обміну в

торговельній, науковій, культурній, освітній, рекреаційній, політичній і комунально-побутовій сферах. Вона тісно пов'язана з виробництвом, розподільчими функціями, трудовими і культурно-побутовими зв'язками. І, нарешті, природно-екологічна сфера пов'язана із впливом природних умов і ресурсів на спеціалізацію господарства міста, а також із впливом самого міста в процесі господарювання на навколишнє природне середовище.

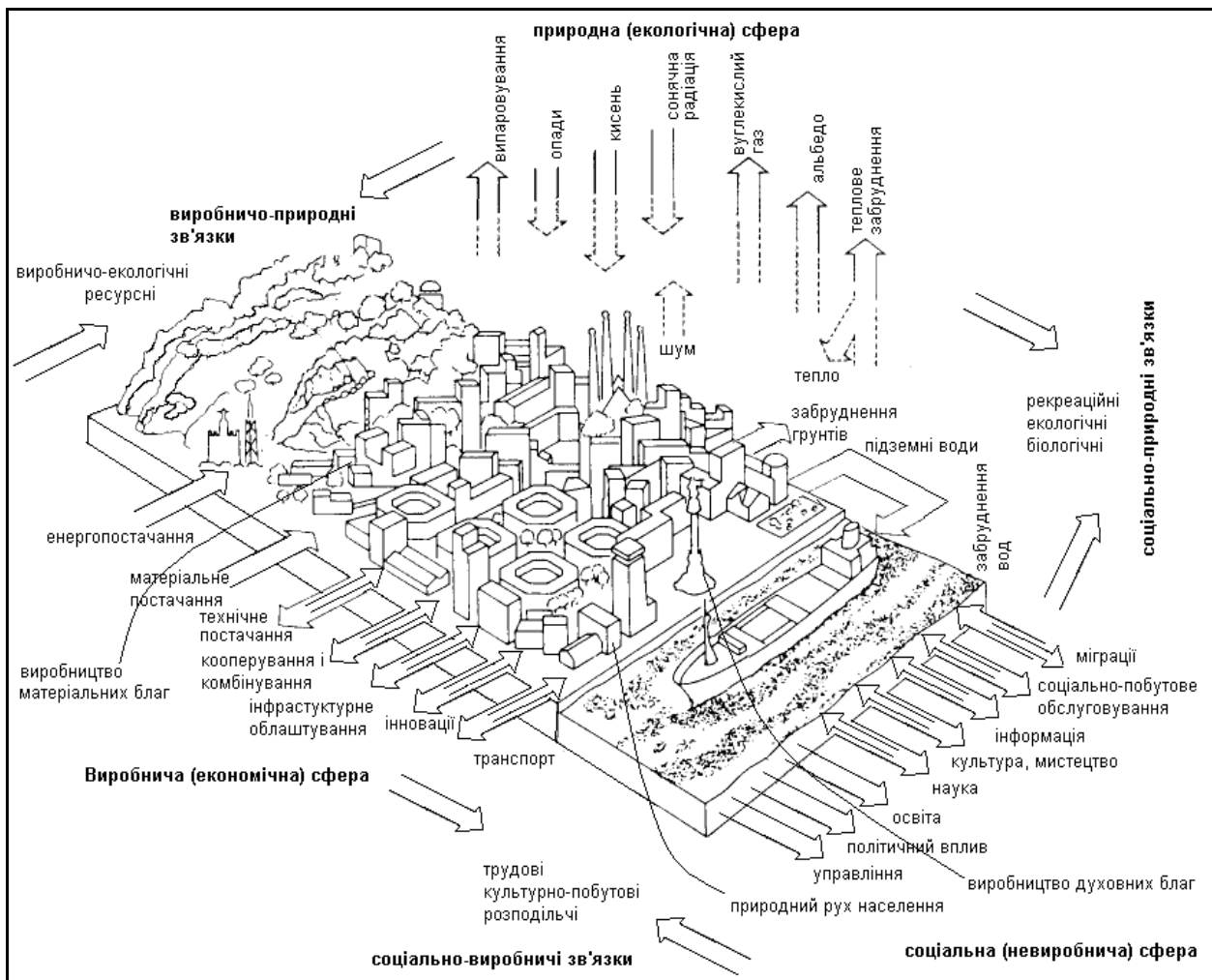

Рис. 1. Функціонально-комунікаційна модель великого міста [9]

Виготовляючи значну кількість промислової продукції, міські мешканці отримують більші фінансові можливості розвитку. Тим самим в містах забезпечується підвищена комфортність умов проживання людей, високі показники розвитку невиробничої сфери, розгалуженість соціальних ролей мешканців, вузька спеціалізація робочої сили на основі розвиненого обміну результатами праці і відповідно наявність висококваліфікованих кадрів.

Реалізація надлишків виробленої продукції стимулює територіальний поділ праці, посилює розвиток системи транспорту і зв'язку та функції обміну на основі міжрегіональних і міжнародних зв'язків. Це, у свою чергу, активізує процеси виробництва й обміну послугами, інформацією, поширення інновацій, надбань культури і мистецтва.

Усі зазначені функції найбільш повно і комплексно представлені саме у великих містах через їх дуже високий потенціал розвитку. Однак малі й середні міста також мають подібні до зазначеної моделі особливості функціонування і взаємозв'язків, які, щоправда, розвинені меншою мірою та більш вибірково і спеціалізовано. Від кількості населення, структури господарства і статусу окремих міст залежить розвиток основних видів діяльності (переважно декількох), які й визначають його профіль і роль у географічному поділі праці.

Для більш детальної характеристики міст слід їх класифікувати. Традиційною є класифікація міст за кількістю мешканців. В Україні, зокрема, виділяють малі міста (до 50 тис. осіб), середні (50–100 тис. осіб), великі (100–500 тис. осіб), дуже великі (500–1000 тис. осіб) та міста-мільйонери. Однак більш сучасною є синтетична класифікація, у якій враховується генеза, спеціалізація і господарське значення міст [2; 3; 6]:

1. Міста зі значним переважанням промислових і транспортних функцій місцевого та міжрайонного значення. Ці міста сформувалися переважно в районах перманентного розвитку гірничодобувної промисловості, металургійного комплексу, електроенергетики, лісової промисловості, важкого і середнього машинобудування та ін.

Промислове освоєння родовищ корисних копалин стимулювало прокладання в цих містах залізничних транспортних магістралей і залучення значної кількості робочої сили, переважно низької кваліфікації. Міста першого типу характеризуються недостатнім рівнем розвитку сфери обслуговування і прогресивних технологій. Світові тенденції стагнації традиційного господарювання і видобувних галузей економіки та важкої індустрії роблять їх малоперспективними, а екологічні проблеми – малопривабливими. Саме тому ці міста відіграють недостатню роль у міжнародному поділі праці, вони працюють переважно на потреби внутрішньорайонних або загальнодержавних підприємств. У світі ці міста розміщені переважно в промислових районах: Рурі, Саарі та Сілезії (Дуйсбург, Золінген, Фельклінген, Діллінген та ін.). До них також належать міста Автоштадт (Німеччина), Стальова Воля (Польща), Воркута, Новокузнецьк, Белгород, Лісосибірськ (Росія), в Україні – Стаханов, Макіївка, Горлівка, Ясинувата, Кривий Ріг та ін. Кількість населення цього типу міст переважно коливається від 100 до 300 тис. осіб. Промислові монофункціональні міста поступово трансформуються в поліфункціональні, для їх розвитку застосовуються урядові програми обмеження виробничої функції й привнесення розвитку новітніх технологій та соціальної інфраструктури. Ці програми реалізуються на основі надання малоперспективним містам прав вільного підприємництва, послаблення податкового тиску, стимулювання народжуваності, зменшення цін на землю і вирішення екологічних проблем.

2. Міста – центри переробки сільськогосподарської продукції в районах аграрного освоєння місцевого і загальнодержавного значення. Цей тип міст сформувався на основі сировинних баз староосвоєних регіонів сільського господарства. В умовах Європи, Америки та Росії це були маєтки землевласників, біля яких будувалися переробні підприємства, в умовах Азії – міста-фортеці біля оазисів та родючих земель як центри торгівлі і ремесел. У світі міста цього типу трапляються в регіонах поширення землеробства і скотарства (Фарго, Су-Фолс, Мадесто у «пшеничному» і «кукурудзяному» поясах США, Кернс, Джералдтон, Дарвін в Австралії, Найштадт, Трір у Німеччині та ін.). В Україні – це Брацлав, Тульчин, Красилів, Ставище, Макарів, Бахмач та ін. Функції та соціальний клімат міст аграрних районів багато в чому подібні до їх сільського оточення. І хоча більшість населення в них відірвана від землі, однак опосередковано пов'язана з агропромисловим виробництвом. Кількість населення таких міст коливається від 10 до 50–100 тис. осіб. Мешканці міст другого типу мають стійкі усталені традиції та стереотипи мислення, їхня життєдіяльність підпорядкована впливу природних процесів і сезонних циклів, у їх соціокультурному середовищі не відчувається урбаністичного впливу швидкоплинності змін та інновацій. Перевагою таких міст є низька ціна на землю, наявність вільної низькооплачуваної робочої сили, незначний рівень забруднення. Саме тому для їх розвитку доцільно розпочати будівництво таких об'єктів інфраструктури чи виробництва, які б залучили значні потоки людей і капіталу. Прикладами таких будівництв, що докорінно змінили міста і характер життя населення, можуть бути спорудження транспортної магістралі загальнодержавного значення (м. Жмеринка Вінницької області), будівництво промислових підприємств загальнодержавного або міжнародного значення (завод «Кока-Кола» в Димері Київської області, завод лікєро-горілчаных виробів у Немирові Вінницької області) чи розвиток курортно-рекреаційної справи (Хмільник, Тульчин Вінницької області, Умань Черкаської області). Проте інколи міста цього типу стають усевітньо відомими за умови унікальності споживних якостей продукції (наприклад, міста Кагор і Коньяк у Франції, смт Масандра та м. Інкерман в Україні, м. Кизляр у Росії).

3. Міста з переважанням культурно-обслуговуючих, туристично-рекреаційних та історичних функцій загальнодержавного і міжнародного значення. Міста цього типу виникли поблизу рідкісних та

унікальних природних або соціально-історичних ресурсів, на основі яких отримали розвиток туристична, оздоровча і рекреаційна діяльність. Через таку специфічну спрямованість, за умови розвитку сфери рекреаційного обслуговування, міста-курорти та історичні міста отримали велику популярність. Прибуткова частка їх бюджету наближається, а подекуди й перевищує доходи промислових міст-гігантів. У світі це, окрема, міста Санта-Крус-де-Тенеріфе і Санта-Крус-де-ла-Пальма (Канарські острови), Гонолулу (Гавайські острови, США), Варна, Бургас (Болгарія), Сочі, Туапсе, Геленджик (Росія), Гагра (Грузія), Венеція, Барі (Італія), Канн, Грас (Франція), Лас-Вегас, Маямі (США). В Україні – це Ялта, Саки, Місхор, Євпаторія, Сімєїз, Гаспра, Судак, Гурзуф, Белгород-Дністровський, Трускавець, Миргород та ін. Міста цього типу зазвичай невеликі, із добре розвинутою інфраструктурою розваг та туризму. Промислового розвитку вони не потребують. Більш суттєва увага в цих містах приділяється транспортному забезпеченню (особливо міжнародного значення), готельному господарству, а також соціальній інфраструктурі.

4. Міста із переважанням адміністративно-управлінських й обслуговуючих функцій місцевого та регіонального значення – зазвичай поселення з невеликою та середньою кількістю мешканців. Вони отримали функції управління на рівні низових локальних та регіональних адміністративних одиниць. У чистому вигляді таких міст майже немає, управлінські функції доповнюються в них іншими, притаманними конкретній місцевості. У сільській місцевості ці міста частково беруть на себе функції населених пунктів другого типу (див. вище), при переважанні на території міського розселення вони надають додатково ті види обслуговування, що не були створені в містах – промислових центрах. У світі – це міста Едмонтон (Канада), Канзас (США), Галле, Потсдам (Німеччина), Хакодате, Кітакюсю (Японія), Аделаїда (Австралія) та ін. В Україні – це переважна більшість центрів низових адміністративних районів (Яготин, Корсунь-Шевченківський, Немирів, Галич, Коломия, Гайворон, Сарни, Костопіль, ін.) та деякі обласні центри (Луцьк, Рівне, Житомир, Сімферополь, ін.).

5. Міста – центри наукової діяльності регіонального і міжнародного значення. Це зазвичай невеликі населені пункти, розміщені поблизу великих багатофункціональних міст. Їх формування пов'язано із потребою концентрації наукових кадрів, створення своєрідного наукового осередку – технополіса, що максимально орієнтований на прикладні наукові розробки та їх практичне застосування. Ці міста оснащені передовим технічним устаткуванням і обладнанням, здебільшого мають висококомфортні умови проживання, надзвичайно потужні інформаційні, комунікаційні та інтернет-ресурси. Такі міста розміщені, зокрема, у Силіконовій долині та інших районах США (Сан-Хосе, Санта-Клара, Лос-Аламос, Лос-Альтос), до них також належать Зоряне містечко і містечко-технополіс Сколково (поблизу Москви, Росія), Академмістечко (поблизу Новосибірська, Росія), Цукуба (Японія) тощо. В Україні міст наукової сфери у чистому вигляді немає, ця функція притаманна багатофункціональним великим містам країни. Хоча є окремі прояви формування у віддаленому майбутньому наукових центрів у містах Макіївці, Южному, Чугуєві, Підгородному, Боярці.

6. Міста – центри транспортних магістралей, вузлів пересадок, розподілу руху вантажів регіонального і міжнародного значення. Регіонального рівня в цій категорії набувають міста – залізничні вузли, міжнародний рівень мають переважно морські порти й авіапорти. У світі до цього типу належать міста Роттердам (Нідерланди), Кіль (Німеччина), Мурманськ, Владивосток (Росія), Норфолк (США), Порт-Саїд (Єгипет), Далянь (Китай) тощо, в Україні – Рені, Ізмаїл, Іллічівськ (морські порти), Бориспіль (аеропорт) та ін. Такі міста розвиваються переважно за рахунок транспортного господарства, здійснюючи обслуговування вантажів та пасажирів. Промислова та інфраструктурна функції розвинені недостатньо. Їх майбутній розвиток пов'язують зі стимулюванням промислового виробництва, орієнтованого переважно на випуск товарів народного споживання.

7. Міста, що виконують столичні функції, мають розвинену інфраструктуру при майже відсутній сфері матеріального виробництва та історичних функцій. Це – так звані «нові столиці», які були побудовані нещодавно для того, щоб сповільнити темпи розвитку і росту попереднього столичного міста (зазвичай стародавнього історичного та управлінського центру) й спрямувати продуктивні сили суспільства на освоєння депресивних районів. У світі мало таких столиць, до них належать Бразилія (Бразилія), Канберра (Австралія), Астана (Казахстан) тощо. В Україні також розглядалися проекти перенесення столиці з Києва до інших міст (зокрема, пропонували Чигирин та Черкаси). Це обґрунто-

ували потребою віддалити столицю від державного кордону України з міркувань військової безпеки, а також потребою розвитку депресивних аграрних районів держави. Однак (і мабуть-таки на щастя) ці плани поки що не здійснилися. Міста із монофункцією столиці концентрують усі органи законодавчої, виконавчої і судової влади, для їх діяльності створено всі відповідні умови, промисловий розвиток міст обмежений, розвивається переважно транспортна функція та сфера обслуговування. Перспективою їх розвитку є формування потужної туристської інфраструктури, рекреаційного господарства, створення міцної наукової й освітньої бази.

Розглянуті типи міст мають монофункціональну спеціалізацію. Проте більшість міст у світі поліфункціональні, у них розвинена переважна більшість зазначених функцій і сформована багатогранна система господарювання. Саме такі міста зростають найшвидше, залучаючи найбільшу кількість людей і ресурсів, оскільки саме вони забезпечують максимально повну реалізацію всіх матеріальних, побутових, культурних, освітніх, інформаційних, оздоровчих, духовних потреб людини.

Основними рисами та властивостями поліфункціональних міст є: 1) значна кількість населення, висока щільність системи розселення; 2) переважання зайнятості в наукомістких та працемістких видах виробництва, сфері обслуговування; 3) перманентний розвиток невиробничої сфери, передусім надання унікальних послуг культури, мистецтва, освіти, науки, охорони здоров'я тощо; 4) різноманітність у виборі професій та спеціалізації на основі розгалуженого поділу праці; 5) динамічність як швидкість змін у житті людини, в навколишньому середовищі, плинність умов та факторів життєдіяльності; 6) різноманітність соціальних і господарських зв'язків, висока мобільність, комунікативність; 7) відмова від традиційних стереотипів мислення, формування та сприйняття світових цінностей і світової урбаністичної культури; 8) доступність до інформаційних джерел та системи управління на регіональному і міжнародному рівні; 9) інерційність як сталість окремих складових частин життя людей (житлового фонду, кола знайомств, місця роботи); 10) ефективність, яка визначається у формуванні суттєвих переваг використання міських територій для господарської діяльності (ринки збуту, розвинена транспортна і виробнича інфраструктура, науково-дослідна і проектно-конструкторська база, міжнародні та репрезентативні функції тощо) [1; 4; 5].

Великі міста формують ареали суцільної забудови, які забезпечують розселенську, виробничу, транспортну й обслуговуючу функції. Однак ці функції розміщені нерівномірно. Виділяють принаймні чотири пояси господарської спеціалізації великого міста: історичне ядро, центральна зона, периферійна зона та лісопарковий пояс [3; 8]. Розглянемо ці зони на прикладі міста Києва (рис. 2).

Рис. 2. Поясно-секторна структура міста Києва

В зоні *історичного ядра* переважний розвиток отримали адміністративні та репрезентативні функції міста, сформувався туристичний, громадський і діловий центр, розміщені пам'ятки архітектури, монументи, історичні території, спеціалізовані заклади культури загальнодержавного і міжнародного значення (музеї, театри і кінотеатри, картинні галереї, виставки, масові та спеціалізовані бібліотеки), фешенебельні готелі, дорогі ресторани та бари тощо. Розвиток сфери послуг значно переважає промисловий сектор, який представлено здебільшого виробництвом товарів широкого вжитку легкої і харчової галузей та наукоємними підприємствами. За площею історичного ядра (29,98 км² – Старокиївський і Подільський райони) Київ наближається до показників Лондона, випереджуючи Москву (табл. 1). Однак центральні райони міста мають досить низьку сельбищну ємність території, чисельність їх мешканців (151,6 тис. осіб) удвічі менша, ніж у зазначених столицях.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз територіальної структури столичних міських агломерацій світу [6; 7]

№ з/п	Структурні зони ¹	Київ ²	Москва	Лондон	Токіо
1	Історичне ядро міста	Історичне ядро центру Києва: (Старокиївський, Подільський райони) (29,98 км ² , 151,6 тис. осіб)	Центр у межах Садового кільця (18,7 км ² , 0,2 млн осіб)	Сіті, Вестмінстер, Вест-Енд (26 км ² , 0,2 млн осіб)	Міські райони «ку» Ті Йода, Тюо, Мінато навколо імператорського палацу (42 км ² , 0,3 млн осіб)
2	Центральна зона міста	Центральна зона в межах кільцевої залізниці і новобудов Лівобережжя (175,55 км ² , 986,8 тис. осіб)	Центральна зона в межах кільцевої залізниці (80 км ² , 1,9 млн осіб)	Лондонське графство – Сіті і 12 округів внутрішнього кільця «старих приміських районів» (311 км ² , 2,5 млн осіб)	Міські райони «ку» Ті Йода, Тюо, Мінато, Сіндзюку, Сібуя, Бунке, Дайто (97 км ² , 1,25 млн осіб)
3	Місто у своїх межах	Київ у межах периферійного поясу (421,08 км ² , 2586,6 тис. осіб)	Москва в основних межах МКАД (1060 км ² , 8,6 млн осіб)	«Великий Лондон» – Сіті, 12 внутрішніх округів, 20 округів зовнішніх кілець «старих районів» (1580 км ² , 6,7 млн осіб)	Власне Токіо – 23 райони «ку». (621 км ² , 8 млн осіб)
4	Місто як ядро агломерації з внутрішнім поясом приміської зони	Київ із лісопарковим поясом із вкрапленням сельбищно-виробничих утворень (827 км ² , 2631,9 тис. осіб)	Москва з лісопарковою захисною смугою (2600 км ² , 9,9 млн осіб)	«Великий Лондон» із першим внутрішнім метрополітенським поясом (5400 км ² , 9,8 млн осіб)	Великий Токіо (префектура Токіо) – 23 «ку», Ареал Тема, острови (2187 км ² , 11,8 млн осіб)
5	Власне агломерація (місто з приміською зоною)	Київ із приміською зоною (12,3 тис. км ² , 3331,9 тис. осіб)	Москва з приміською зоною (13 400 км ² , 12,7 млн осіб)	Лондонський метрополітенський район (11 400 км ² , 12,1 млн осіб)	Агломерація Кейхін (Токіо – Йогогама) – префектури Токіо, Канагава, Сайтома, Тіба (13 584 км ² , 32,7 млн осіб)
6	Столичний район	Київ і Київська область (28,9 тис. км ² , 4512,3 тис. осіб)	Москва і Московська область (47 400 км ² , 15,4 млн осіб)	Південно-східна Великобританія (27 400 км ² , 16,8 млн осіб)	Столичний регіон 8 префектур – Токіо, Канагава, Сайтома, Тіба, Гумма, Ібаракі, Тотніе, Яманасі (36 914 км ² , 40,5 млн осіб)

¹ Площі кожної зі структурних зон агломерацій включають площі попередніх зон.

² Площі структурних зон Київської агломерації розраховано за допомогою гравіметричного методу.

В історичному ядрі сформувалася мережа торгових підприємств для надання населенню послуг як унікального та епізодичного (переважна більшість), так і періодичного та повсякденного попиту. Саме тут розміщені ексклюзивні магазини приватних комерційних фірм, торговельні представництва світових компаній і корпорацій. У Києві, який, окрім ролі найбільшого міста, виконує ще й столичні функції, саме в історичному ядрі розміщені всі посольства, консульства, дипломатичні представництва іноземних держав, офіси компаній, міжнародних політичних, торговельних і фінансових організацій (єдиний заклад цього типу, що розміщений на лівому березі Дніпра, у третій периферійній зоні – постійне представництво Республіки Бурятії в Україні).

У Центральному ядрі склалася густа мережа маршрутів міського пасажирського транспорту, оскільки через його територію здійснюється основна частина транзитних міських перевезень. Кількість населення постійно зменшується через скорочення народжуваності та значний відсоток осіб літнього віку у старих кварталах, а також через міграцію в периферійні райони міста.

Центральна зона великого поліфункціонального міста формується навколо історичного ядра. У європейських столицях це зона освоєння, у якій перебувало місто на початку ХХ ст., тому вона в більшості випадків обмежена кільцем залізниць, що були прокладені за того часу. Із господарського погляду на цій території розміщені ті заклади торгівлі, туризму та культури, що були витіснені з першої зони. Підвищується питома вага закладів освіти та науки. Серед промислових підприємств підвищується частка галузей машинобудування, точного приладобудування, верстатобудування, електротехнічної та радіоелектронної галузей, хімічної промисловості та деяких високотехнологічних галузей легкої промисловості. Ця зона має щільну мережу залізничного транспорту і значні ділянки складських територій. Чисельність населення зони також поступово зменшується переважно внаслідок інтенсивних міграцій. Хоча вікова структура мешканців дещо вирівнюється, знижується кількість літніх осіб, підвищується частка населення середнього віку. Головною проблемою центральної зони міста є висока забрудненість атмосферного повітря, шумове та вібраційне забруднення, перевантаженість автомагістралей тощо.

У Києві центральна зона включає центральний і серединний пояси з площею 145,57 км² та з населенням 835,2 тис. осіб (31 % усіх мешканців). Територіальні межі цієї зони, як видно з таблиці 1, займають значно більші площі, ніж у інших столичних містах (окрім Лондонської). Отже, Київ при своїх відносно невеликих загальних розмірах має винятково унікальне положення за площею історичної і культурної центральної зони. Цей фактор визначає перманентний і перспективний розвиток туристичної, торговельної, культурної і рекреаційної функцій Києва. Саме на цих галузях господарства, що визначають макророзташування столиці та її світовий статус, слід зробити акцент при розробці програм подальшого розвитку міста.

Периферійна (зовнішня) зона міста має найвищу ємність території і щільність населення. У цій зоні простежуються найвищі темпи росту чисельності населення та найбільша частка молоді у віковій структурі. Кількість промислових підприємств обмежена, вони представлені переважно високоточними галузями машинобудування, хімічної промисловості, виробництвом предметів споживання і товарів широкого вжитку, однак саме в периферійній зоні з'являються підприємства підвищеної екологічної небезпеки. Це зумовлено тим, що поряд із ними розміщена санітарно-захисна зона, побудовано очисні споруди, викиди в атмосферне повітря і поверхневі водні не потрапляють у центр міста, який украй забруднений через діяльність автотранспорту. Значного розвитку набула сфера побутового обслуговування населення, заклади дошкільної, початкової і середньої освіти, торгівлі, фізкультури та спорту. Однак для периферійних районів гострою є транспортна проблема: при найбільшій концентрації працездатного населення ці райони мають низьку кількість місць прикладання праці, тому більшість їх мешканців змушена долати значну відстань до роботи у першій чи другій зоні. У Києві периферійна зона має площу 245,53 км² й обмежена територією, що адміністративно підпорядкована міській владі. У її межах проживає 1599,8 тис. осіб, тобто 60 % усього населення міста, однак за цим показником Київ поступається Москві та іншим столицям. Отже, периферійна зона має високий потенціал подальшої інтенсифікації господарського використання, нарощення індустріальних потужностей і урбанізації.

Лісопарковий пояс характеризується низьким рівнем господарського освоєння і щільності населення. У ньому поширені природні ландшафти захисного характеру, отримали розвиток рекреаційні та природоохоронні види діяльності. Промислове виробництво представлене підприємствами, що були винесені з міського середовища для запобігання їх надмірній концентрації. Населення великих міст тісно пов'язано з територією лісопаркової зони рекреаційними та туристичними зв'язками, а також розвитком садово-дачної справи. Однак щільність сельбищної та індустріальної забудови в четвертій зоні чітко обмежена санітарними нормами. Територія зони в Києві має площу 405,91 км², на ній проживає близько 45,3 тис. мешканців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, розвиток господарських функцій і територіальної структури міст підпорядковується наведеним вище параметрам. Їх оптимізація і збалансований розвиток сприятимуть планомірному узгодженому формуванню урбанізованого середовища, підвищенню економічної ефективності господарювання та покращенню рівня життя населення в містах. Перспективи подальших досліджень пов'язані з детальнішим вивченням функцій та особливостей структури міст різних типів.

Джерела та література

1. Коваленко П. С. Развитие городов / П. С. Коваленко. – К. : Наук. думка, 1980. – 299 с.
2. Лаппо Г. М. Города на пути в будущее / Г. М. Лаппо. – М. : Мысль, 1987. – 236 с.
3. Лаппо Г. М. Развитие городских агломераций в СССР / Г. М. Лаппо. – М. : Наука, 1978. – 152 с.
4. Лаппо Г. М. Рассказы о городах / Г. М. Лаппо. – М. : Мысль, 1976. – 219 с.
5. Пересекін В. М. Особливості географічної оцінки урбанізованої території / В. М. Пересекін // Економічна і соціальна географія : міжвід. наук. зб. – 1989. – № 31. – С. 50–53.
6. Перцик Е. Н. География городов (геоурбанистика) : учеб. пособие / Е. Н. Перцик. – М. : Высш. шк., 1991. – 319 с.
7. Пивоваров Ю. Л. Урбанизация в современном мире (особенности пространственного развития) / Ю. Л. Пивоваров. – М. : Знание, 1982. – 48 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Науки о Земле»; № 3).
8. Питюренок Е. И. Система расселения и территориальная организация народного хозяйства / Е. И. Питюренок. – К. : Наук. думка, 1983. – 140 с.
9. Deelstra T. What is Sustainable development? / T. Deelstra // Indicators for Sustainable Urban Development. Proceeding of the European Commission Advanced Study Course 5th–12th July 1997, Delft, The Netherlands. – Delft : The International Institute for the Urban Environment, 1998. – P. 59–74.

Гладкий Александр. Иерархия, функции и структура городов. Рассмотрены особенности формирования городов разного иерархического уровня. Предложена функционально-коммуникационная модель большого города. Рассмотрены генезис, специализация и хозяйственное значение городов, на основе которых проведена их классификация. Проанализированы основные черты и свойства городов. Выделены основные пояса хозяйственной специализации большого города: историческое ядро, центральный, периферийный и лесопарковый пояса. Раскрыта их внутренняя структура и основные хозяйственные функции.

Ключевые слова: города, функции городов, территориальная структура городов, функционально-коммуникационная модель, пояса и сектора городов.

Gladkey Alexander. The Hierarchy, Functions as Well as Structure of the Cities. The features of the cities formation on different hierarchical level are disclosed. The functional communication model of the city is explored. The genesis, specialization as well as economic importance of cities on which conducted their classification is investigated. The basic features and properties of cities are analyzed. The basic zones of economic specialization of the city (the historic core, the central zone, peripheral zone as well as the forest park zone) are delimited. Their internal structure and key business functions are revealed.

Key words: cities, city functions, the territorial structure of cities, functional communication model, cities' belts and sectors.

Стаття надійшла до редколегії
29.08.2013 р.